

Művek – értékek

Szilágyi István remekművének, a *Kő hull apadó kútba* egyszerre analitikus és mitologikus balladai lélektaniséga után s a mikroszkopikus abszurd különleges példázatszerűségét – az *Agancsbozót* című újabb nagyregényt – követően a *Holló-ídő* (2001) minden bizonnyal az új magyar parabolikus-filozofikus történelmi regény kiemelkedő mintáját alkotja meg. A szerzői és szereplői elbeszélés, a megnyilatkozó és az odaértett auktoriális nézőpontváltogatás, a történetmondás poétikai összetettsége mind eredeti narratológiai eljárásmodok kiérleléséről tanúskodik, miközben nemcsak ezeknek a formanyelvi bravúroknak a sokszínűsége nyugtázza le az olvasót, hanem az a világszemléleti alapsajátosság is, amely minden nemzeti önsajnáltság nélkül vizionálja és érzékelteti a magyar közösségi megmaradás alapvető veszélyeztetettségét. A személyes és kollektív identitásvédelem, a védekező önazonosság sugallatos tablószzerűsítése és kultúranropológiai látomásszerűsége az igazán magával ragadó ebben a monumentális regényműben. Régen azt tartották, hogy az az igazán kiváló regény, amely a maga felépített világában egészen sajátos levegőt tud teremteni. A történelmi hangulat – egyben az időtlenség atmoszférájának a látványi szenzibilitásban összesűrített levegője – itt a török hódoltság korából árad, a komor és darabos, nyers és kemény realitás mélységesen anyagszerű-plasztikus megelevenítéséből – és bizonyosfajta dúsan eposzias örökérvényűséget sugárzó fikcionálásából. A súlyosveretes eseményábrázolás, a közelre fókuszáló cselekvésrajz realitásmélységét, valóságárnyaltságát csak fokozza, hogy a történetben, a szituációleírásban több vonatkozásban megjelenítődnek a jellegzetes reformációkori életfordulatok – így a XVI. század kiemelkedő tudós teológus, tanár-író reformátorának és prédikátorának, Szegedi Kis Istvánnak az élethistóriájára utaló mozzanatok (például rabsága, török fogsága vagy váltságdíjért való szabadulása). „Terebi Lukács alakját Szegediről mintáztam” – mondja az író egy Nagy Gáborral készült beszélgetésében, hangsúlyozva, hogy elsősorban „a kiszolgáltatottság, a hódoltság

BERTHA ZOLTÁN (1955) Debrecenben élő irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája (többek között Sütő Andrásról, Bálint Tiborról) a határon túli, erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi könyve: *Sorsmetszetek* (2012).

életvitelének technikái, a túlélés esélyei és módjai” érdekelték, s hogy a nyelvkezeléssel is „a kor atmoszférájának” a felidézésére törekedett. Az idegen hódítókhoz viszonyuló eltérő életstratégiák és önvédelmi viselkedések, a türelem, illetőleg a szembeszállás vitáiban megtestesülő sorskérdések a feltétlen és elsődleges létszerűség, a mindent elsöprő vitalitás sűrűjéből fakadnak, s ilyenképpen hitelesítődnek és állandósulnak. A vérbő és részletező epikum hömpölygése, extenzitása a karakterek viszonylagos magatartásstabilitásával szerveződik össze, s a tulajdonságok és habitusok extroverziója így valami elementáris, archaikus-eposzi erővel nő fölbe a pszichikai finomításnak vagy érzelmesítésnek – az álomi, a misztikus-babonás-hiedelmes vagy enyhén romantikus eseményelemeknek, képzelgéseknek, sejtelmeknek is. Bizonyos modern látomásos enigmatikussággal, egzisztenciális titokszerűséggel beoltott naturalisztikus-újrealista tárgyiaság ez, talán az *Erdély* Móriczának – nemzetsorsos, alkattani, egyszerre metaforikus és fiziofogiás behaviourizmusának – a közelségében. Míg az *Agancsbozót* a létezés talányát, az irányítatás borzalmas rejtélyét, a transzcendencia vagy a transzcendens vonásokat öltő külső hatalom (a „velünk rendelkező szándék”) misztikumát és irracionálisát érzékítette meg, addig itt a választalan embertörténelmi immanencia misztériuma teljesedik ki. A vezetetés itt egybeesik a motivációkkal, helyzet és akarat (kaland és harc) összetapad: nincs ideologikus vagy leegyszerűsíthetően erkölcspéldázatos célzata a cselekvésnek, nincs nemzeti önsiratás vagy önfelmentés sem (ahogyan azt az író több interjújában le is szögezte), csak irgalmatlan belső kényszer úrrá lenni a történelem rémségein, létevidenciákat elérni a megpróbáló evilágiság közegében, romlások helyrehozatalát megkísérelni, olcsó vigasz nélkül kiutatat keresni, s a töprengés és tépelődés kísértései ösztönös ősigazságával vagy mámorával a bizonytalan kimenetelű vállalat bizonyosságába merülve viaskodni, bajvívni – és látni. A sorsviselő embert is, s a rettenetet is. A megoldandót a megoldhatatlanban és fordítva: a kilátástalant a hadakozó reményben. Így mélyülnek hátborzongatón katartikusá a szenttelen belátások és illúziótlan kijelentések arról, „hogy miből táplálkozik a hatalom, ez az egyik legnagyobb titok”, s hogy „hát még itt vagyunk, de már nem igazán. Mert nem megy olyan gyorsan a kipusztulás. Az a végleges. Egy ideig még itt is leszünk, meg már nem is”, vagy hogy „akkor hát nem vagyunk. Kipusztultunk, mint a magyarok. És ha még nem is egészen, de már próbálgatjuk, milyen az, mikor majd nem vagyunk. Addig próbálgatjuk, míg végül sikerül.” Miközben – ahogyan Márai Sándor is fejtegette a „nemzetnevelés ügyét” szolgálni kívánó „röpiratában” – a magyarság nem hódítani akaró nép, hanem csak megvédeni vagy legfeljebb visszavenni szeretné az övét: „nem szerezni akart – ismétéljük, el nem fáradó makacssággal, mert ez az igazság –, hanem megtartani”; „mindig mértéket tartott és szerezni nem akart, csak megőrizni”; „a magyar nem kegyetlen, nem is kapzsi”; sohasem „akarunk mást, mint ezer éven át: megmaradni”.

Páskándi Géza a sziporkázó stíluskeverések, az áttételező, átképzéletes narratív perspektívák és regiszterkeverő előadásmódok mestereként alkotta meg

a kilencvenes évek első felében a csak 2007-ben megjelenő (s az *Árnyékfejtők*, a *Pornokrácia*, *A sírrablók* termékeny hibriditását kiteljesítő) *Szekusok* című „gyógyregényét”: a kelet-európai rendszerváltás teljes tudati kavalkádjának és tragifarce-os, burleszkes káoszának tarka (mintegy tudatszociográfiai) panorámáját, heterogén nyelvi univerzumát, benne az erdélyi és összmagyar valóság és gondolkodás káprázatosan groteszk sorstükrét (meg kor- és körtükrét). Utolérhetetlen bőségű kordokumentum, asszociatív fantáziaáradat, szöveglabirintus, politikai rémtörténet, végtelenített szóözönnel feldúsult tény- és nyelvbohózat ez. Az Erdélyből Magyarországra menekülő szekusok találkozási a mindig a magyarság kárát jelentő helyzet- és eszmeforgataggal: pártatlan prózapoétikai eszköztárral bemutatott tragikomédia. Az identitásukban bizarr pszichózissal meghasonlott besűgők deformáltsága a magyar önismeret és önvédelem végzetes hiányaira és képtelenségeire is rádöbbsenhet. Elementárisan domborodik ki a Kárpát-medencei nemzeti kérdés – azon belül a magyar nemzeti integritás és folytonosság – fundamentális megoldatlansága. A lehetőség elszalasztása, hogy a magyarság természetes közösségi létformája az önrendelkezés és a jogelvi egyenrangúság elvitathatatlan ideája szerint alakuljon. Mert így az egyéni jog nem párosul a kollektív autonómia attól elszakíthatatlan instanciájával (jóllehet „nemzeti kisebbségi és egyéni, emberi jog nem elválasztható”), a természetjogi nemzeti érdekre és értékre alapozódó egészséges nacionalizmus pedig megbélyegzetten veszi el érvényesülési esélyeit – holott az egymásnak feszülő nemzeti érdekek is könnyebben kiegyezhetnének egymással, ha nem a csak az egyikre vonatkozó toleranciát hirdető vagy a csak a másokra jellemző hódítóbirodalmi törekvést elleplező hamis és álságos ideológemák takarnák el a valódi megbékélés és békés egymás mellett élés lehetőségeit. Hiszen „két nacionalista is tárgyalhat ésszerűen egymással, nem csak az internacionalisták, akik mindig burkolt sovíniszták” – azaz a bolsevik egypártrendszerben fasisztoiddá torzult „internácik” – voltak, mert a kategorikusan többpártrendszerű, demokratikus nacionalizmus döntően önfenntartó, önvédelmi, sőt önfelszabadító és nemzetmegtartó politika, olyan, „amelyik az ember legtermészetesebb hármasszötnőre épül: *létfenntartás, fajfenntartás és hagyományfenntartás*”; ezért nem fér bele „a beteges idegengyűlölet”, „a faji uszítás”, de a másokat bekebelezni, felfalni szándékozó sovínizmus sem – amelynek ellenben „sokkal inkább a világhódító eszmék, például az internacionalizmus, és másik arca: a kozmopolitizmusnak nevezett” jelenségek felelnek meg. Demokratikus jogállam a kollektív szabadság és szabad önrendelkezés nemzeti joga nélkül ugyanis: fából vaskarika. A személyes és nemzetjogi szabadságelv Trianon, Jalta, Párizs csupán a magyarság rovására örökérvényű erőltetésével nyilvánvaló csorbát (hitelességi deficitet) szenved. („A közös Európa is ilyen lesz: a valóságos határokat bepárfőmőzik, de alatta ott húzódik a búz határa, a természet maga.”) S az új rendszert is aláaknázza a tévesen eltagadott vagy eltemettetésre ítélt éles nemzeti problematika. (Benne akár a többséget mérgező történelmi kisebbségérzés.) A „Kárpátok Sasmadarának” (a „Vulturul Carpașilornak”) a likvidálása után is tovább él

az átfestett balkánias „csausizmus”. Átformált jelszavakban, megszerzett posztok átmentődésében, a „Csau” által megnyergelt érzületek kontinuitásában öröklődik tovább, s mert a demokráciában az ösztön (a „pofázó száj”, a „rázogatott ököl”) is szabadabb, a tapasztalatból eredő kisebbségi félelmek is tartósak maradhatnak (mert „míg élt a kutya, kergette a macskát, s *nem vót annyi ideje* a cirmosnak a kiséget kergetni. De mostan a pecér elfogta a kutyát, s a kacor kandurmarci a sok kiséget után futkos egész áldott nap. Csak legyen annyi egérlyuk, ahová békéjűhet a szegény cincogója”). „Ez Megmentési Front, igen: a Homogén Nemzet Céljainak Megmentési Frontja! Átmentési Front”; „Most sok párt kér részt a kisebbség testéből, akkor csak egy... ez lesz a román demokrácia”; „úgy változott meg minden *egyelőre*, hogy semmi se változott Erdély tájai, a fatornyok iránt” – a kavargó aggodalmak hangjai szerint. Igazi nagy változás a teljes körű igazságtétel megtisztító, felemelő és megkönnyebbitő katarzisa nélkül nemigen képzelhető. (Ceașescu ítélőbírósági vádlói között például nem volt magyar nemzetiségű.) Ha mindig a kisebbség húzza a rövidebbet (még a „szekusok közül is a magyar issza meg a levit”), s ha azok rehabilitálnak, akik előzőleg ellenkezőleg ítélkeztek (a megkövezők bocsáthatnak meg nagylelkűen, illetve igazán még meg sem bocsátanak az általuk elítélteknek, mint Nagy Gáspár *Magyar abszurd* című híres versében: „a hóhérok / a vérbírák / a sortűz-vezénylők / a szadista államvédelmiek / a legfőbb ügynökök / és a megzsarolt kis besúgók / sem tudnak / képtelenek // megbocsátani / áldozataiknak”), ha tehát – s ez már az egész Kárpát-medencei magyar rendszerváltozás és békés átmenet hátulütőire és feloldhatatlan ellentmondásaira utal – általánosságban a bűnösök büntetlenségét élvezhetnek: mindez jóvátehetetlen morális-történelmi csapdahelyzetet készít elő. „SZÓVAL MINDENKI ÁTMENTI MAGÁT, DE KI MENTI ÁT AZ ÖSSZMAGYAR NEMZETET AZ ÚR HUSZONEGGYEDIK SZÁZADÁBA?” Az átvedlés maszkabáljában („Vannak, akik már rég meggyőződéses kapitalisták lettek, röpke néhány év alatt. Nem Markszt Tökéjébe fektették a tőkét. Változókéony jellemek. Mit szól? Van dialektika. *Mégis!*”), „rózsaszínbe átmentve a vérverest”, a farsangoló hazugságok évadán a szavak, a fogalmak is groteszk jelentéstörést, szubverziót szenvednek (mint Czákó Gábor fekete humoros politikai kisszótáraiban is). Ezek szerint például: a humanizmus: „nem kivégezni a hóhért”; munkanélküliség: „átképzés, átcsoportosítás, segélyezés”; véres trianoni fiaskók: „történelmi realitások”; jogos nemzeti önvédelem: „nacionalizmus”; sovinizmus: „internacionalizmus”; imperializmus: „tábor, szövetségi rendszer”; sok atomfegyver mindkét oldalon: „szilárd egyensúly”; a magyar hadsereg lezüllesztése: „békehadisereg, a hadiipar békés, jóléti célokra használása”; gazdasági csőd, totális: „a világkrízis begyűrűzése”; kölcsönből toldozott-foldozott ideológia: „a hitelképesség javulása”; zsarnokölés Romániában: „forradalom”; puccszerű fellépés ugyanott: „a demokratikus erők győzelme”; teljes depresszió: „óvatos optimizmus”; helyi színek: „vicinális, provinciális szellem”; zulu nacionalizmus: „szabadságharc, szuverenitási küzdelem”; magyar nacionalizmus: „fasizmus”; ateista liberalizmus: „liberalizmus” – és így tovább. S a vége:

a nyelvi szubkultúrához lealacsonyodott, a valódi helyzet torz nyomorúságát mégis telibe találó okoskodás beigazolódása: „A fizika szerint van olyan legkisebb rész, amék tovább már nem osztható, ugyi. Magyarország a legkisebb olyan szempontból, hogy magyarjainak több mint egyharmada határain kívül él. És ő mégis továbbosztható.”

Serfőző Simon korfestő önéletrajzi regénytrilógiája, a *Gyerekidő* (2002) hangulatos ábrázolásmódszerével tűnik ki – a felfrissített, korszerű folklorisztikus-etnografikus, sőt mágikus realista magyar népi elbeszélőművészet csúcspontjaira jutva, Móricz, Tersánszky, Tamási, Szabó Pál, Sánta és mások nyomdokain is a mesélő, kedélyes, anekdotikus vagy kesernyésen humoros hangnemek poétikai minőségövezeteiben járva. A Tisza-melléki, zagyvatáji szülőföldön, az alföldi tanyavidéken átszenvedett hosszú ötvenes éveknek, a mindennapi terror fájdalmas korszakának az életes-cselekményes felidézését (a padláslesöprésektől a földelkobzó kolhozosításon át a forradalom leverése utáni megfélemlítő hadjáratokig): szociografikus, nevelődési, fejlődéslélektani, ifjúsági prózatípusok műfaji szintézisében – szép arányossággal felépített epikai kompozícióban valószínűsíti meg; s az igaz történetekben a gyermekpsziché apró örömein, bánatokon át cikázó villanásait a familiáris együttérzés, a bensőséges szolidaritás, a természetes közösségvállalás élénk energiáival feltöltve.

S kiemelem még Bálint Tibor *Bábel toronyháza* (1996) című regényremekét (a román diktatúra orwelli fantasztikummal stilizált epikus paródiafreskóját), Nagy Zoltán Mihály népi-expresszionisztikus versesregény-variációit és két regénytrilógiáját a mába nyúló elmúlt évtizedek (váltakozó intenzitású erőszakrendszerekben is lényegében mindig apokaliptikus) kárpátaljai magyar sors-történelméről (*A sátán fattya*, 1991, *Tölgyek alkonya*, 1996, *A teremtés legnehezebb napja*, 2004; *Messze még az alkonyat*, 2008, *Fogyó fényben*, 2010, *Túl a fényeken*, 2012) és Szócs Géza virtuóz, frivol nyelvjátékokkal és a karikatúra fekete humorával áthatott fabulisztikus példázatát minden szabadságfosztás nevetséges-ijesztő mechanizmusáról és következményéről (*Limpopo avagy egy strucckisasszony naplója*, 2007).

*

Lászlóffy Csaba impozánsan sokműfajú életművének lírai szférája – és egyfajta reprezentatív összegzésnek is tekinthető kétkötetes versválogatása is (*Pókok a sebezhetőn, Átörökített magány – Versek I-II.*, 2013) – bámulatos poétikai és jelentéstartalmi gazdagsággal telítődik; a mélypszichológiai, történelmi, morál-bölcséleti felismerések és vonatkoztatások referenciális rétegezettsége éppolyan univerzális esztétikai élményt nyújt, mint az emberlét végső problémáival vívódó intellektualitás, az örökös allúziós villódzásokban kibomló költői reflexivitás, s maga az önelemző-önértelmező nyugtalanság expresszív szövegnyelvi eláradása. S a távoli idő- és térbeli utalások és asszociációk hálózata, a folytonos képzettársító és transzhistorikus horizonttágítás magától értetődően világítja át a tragikus magyar sors- és gondtapasztalatok sűrűjét is. Száguldozó tekintet, létezésfaggató enciklopédikus szellem és erkölcsiség, demonstratív, tiltakozó

humanitás: ez szavatolja az efféle verssorok hitelességét is: „Európa, gyilkos hecc s mételey; / hány hulla/dék/gödröt koholt. / Bomlott agyat riaszt a kétely: / az értelem csak szolga volt!”; „Az Öregistennel haragban / vagyok/voltam – én, faragatlan / vesztes versailles-i kirakatban; / a gögös nagyhatalmi katlan / (Magyarigenben, Musza Dagiban) / meddig maradhat bosszúlatlan?”

Oláh János (*Belső tükör – Összegyűjtött versek, 1958–2014*, 2014) költői életművének jelentőségét már a nevezetes *Elérhetetlen föld* (1969) című antológia címadó verse is igazolhatja (amelyben a szülőföld közelségének és messzeségének a körkörös-vibráló metafizikai bizonytalansága az emlékezésben megőrzött hűség és a meditatív távolságtartás kettősségében feszül talányosan szuggesztív látomásossá), de a mostani gyűjteményes kötet pedig egész költőiségének világképi és stílári szuverenitását tanúsíthatja. Azt, hogy (Vasy Géza megfogalmazásában) a költő „kezdettől tárgyas és elvont egyszerre, s nála az intellektualizmus filozofikussá is válik, s ezzel egyidőben nemegyszer enigmatikussá vagy példabeszédszerűvé”. A „belső tükör” közvetett, introspektív metaforája a vivisekciós önanalizálásra hajlamos (a modern személyiséget felzaklató érzelmi, látványi és imaginárius benyomásokra érzékeny) lírai én helyzetét definiálja (a „belső tükrök egy eltévedt tekintet tánctermeiben égnek”), vagyis a szubjektív létérzékelés de profundis ágazik föl a nemzeti-közösségi és transzcendentális világszférák, sorsdimenziók jelentéstartományaiába. A „belső tükör” így egyben külső is: egész korok, hosszú évtizedek, társadalmi állapotok és változások hiteles visszképévé, sorjázó nemzedékek közérzetének autentikus lenyomatává tágul. A tömör, tárgyilagos, fanyar (s a csönddel is oly gyakran megbirkózó) igazságbeszéd, a szóképi áttételekben és logikai paradoxonokban (föld és ég, születés és halál ciklikusságának jelzéseiben) bővelkedő nyelvezet így éri utol napjaink legmegrázóbb közösségi alapélményeit is: „E konok nyelvet / kevesen beszéljük, / de ahhoz mégis / túl sokan, / hogy értsük egymást” (*Magyarok*); „Olyan nehéz szótlannul szólnom hozzád / szétszabdalt, kivégzett, hazátlan ország, / mert néma vagy és néma vagyok én is, / e némaság ínyemből serkedt vér-íz. // S ha megszólalnánk is, kihez ki szólna, / nem hitetlenség, de nem is hit volna. / Vége van, jaj, mindennek vége, vége, / ne szégyelljük, mondjuk ki bátran végre” (*Olyan nehéz...*).

Kenéz Ferencnél „bemutató-leleplező a költői szó” (írta róla évtizedekkel ezelőtt Görömbei András): az elmélyült iróniával átítatott pillanatfelvételek, s a groteszk villanófényének segítségével tetten ért hazugságok egész történelmi sorozata szélesedik valamifajta szomorú-komikus viselkedéstipológiai és sors-históriai körképpé. Kivételesen frenetikus szarkazmus feszíti azoknak a költeményeinek a mérték- és aránytartó formarendjét is, amelyek intenzív hatását a sok évtizednyi erdélyi, magyar és közép-európai élményvilág legbizarrabb jeleneteit karikírozó és parodizáló éleslátás fokozza („Szép város Kolozsvár brummtatta brummtatta / Majd ott lakunk a Szamosnál brummtatta brummtatta / Hol minden piros-sárga-kékben jár brummtatta brummtatta”). *Vendéglétra* (2012) című kötete (a régebbi X Y Z című poéma nyomán tőle szinte már meg-

szokott létszemléleti és műnemi szintézisekig jutó *Édesgyökér – Öregnapló* [2011 után): ugyancsak megdöbbenő erővel pellengérezi ki a romániai diktatúra időszakának és mentalitástörténetének akasztófahumoros jellem- és helyzetdiszszonanciáit, egzisztenciális abszurditásait (mintha részint Páskándi prózai remekeinek univerzális lírai társteljesítményeként is – vagy például még *Az uniformis látogatása* című 1987-es emigrációs Szöcs Géza-könyvvel is összevethető). – Csúfondárosan kifigurázott, telitalálatosan szatirizált kolozsvári román szekus hangok: „nézd csak ezen a sírkövön / a mi betűink állnak / miért van rajta a ti kokárdátok // nektek semmi se jó / az se jó ha kirekesztünk / az se jó ha elfogadunk benneteket”; „Sírtok, mi, sírtok?! / Úgy, hogy az Budapestig elhallatszák! [...] S közben táskaszám kapjátok / az illatos Fa-szappanokat, a kávé, / az illegálisan itt alvó barátaitoktól? [...] Mit? Hogy az iskolátok? / De hiszen ott áll a sarkon! / Odajár az én gyermekem is. / A tietek is, meg az enyém is. / S ez olyan nagy baj? / Ezért kell Budapestre futkosni? / Mert nem akartok velünk egy iskolába járni? / Én is szívesen járatnám a gyerekem Bukarestben. / Hát bírom én azt? Nem bírom. [...] Én hova menjek sírni? / Bukarestbe? Na, ne kacagtass! / Hallgass, amíg jó dolgod van. / Olyan jó pont, mint nekem”; „Ej, domnule Kenéz [...] A maga felesége nem szövi már évek óta / és értékesíti engedély nélkül / azokat a kalotaszegi szötteket? [...] Nem hagyjuk magukat érvényesülni? / Ej, ej, Kenéz elvtárs!”; „hát már mondja meg, mi köze van / egy focimeccsnek Trianonhoz [...] mégiscsak a mi kenyérünket eszed [...] egy kicsi belátás azért csak nem ártana, / azért azt mégse kéne, hogy a magyaroknak / drukkoljatok”; „Hát én otthon nem láttam / egyetlen ungurt se, az már igaz, / ott nálunk Moldovában nem volt egy se, / itt meg teli van veletek az utca, / jonápot, jonápot, csak ezt hallom mindenfele”. És másfelől féligazságokat vagy burleszkbe torkolló nagyokoskodásokat zagyváló, csupa fölényes-buzgó nyolcvanas évekbeli magyarországi jótanács erdélyi barátok számára: „Ne haragudj, kispám, de talán / azért egy kicsit lehetnétek bátrabbak is! / Mi az, hogy csak úgy átneveznek egy iskolát? [...] Egy kicsit jobban oda kéne tennetek / magatokat ezekhez a dolgokhoz”; „Csak így tovább, fiúk, / csendesen, türelmesen, jóakarattal, / teljesen igaza van Edgár bácsinak, nem / kell itt hóbörögni, csak semmi hóbörgés”; „Jaj, apám, hősök vagytok, / igazi hősök, bizisten, mondom, / ti tudjátok igazán, mi az, magyarnak / lenni”; „nincs nekem bajom a románokkal se, semmi, / ők elvannak itt, mi elvagyunk ott”.

S még egy a legújabb könyvtermésből: Vári Fábán László *Ereimben az idő* (2015). Benne a vallomásos, krónikási számvetés („sikoly és sóhaj a Tiszaháton”) egyre csak gazdagszik (a *Jég és korbács* [2010] óta is) – a folklorisztikus, biblikus és mitologikus motívumok, szimbólumok szerves továbbépülése, gazdagodása révén. S így belénk ivódik a bizonyosság: „fekete rímek hiába rínak / lágyabb poézis kellene írniak / fekete árnyam a föld beissza / csak a Megváltó öt sebe tiszta.”